

A magyar diplomáciatörténet öröksége

KÖPECZI BÉLA

A hungarológia – mint a Magyar Nemzet 1992. szeptember 25-i számában írtam – „a magyarságra vonatkozó ismeretek kereteként fogom fel”, tehát „különböző diszciplínák elemeinek egy meghatározott célra irányított, egymásra is vonatkoztatott egységeként”. Multidiszciplináris tudományról van szó, melynek tartalma állandóan változik és amelynek egyik fő módszere a komparatív összehasonlítás. A hungarológiát csak a többi nép kultúrájával összehasonlítva lehet folytatni, csak így van ennek értelme. A diplomácia a kormányoknak más államokkal való kapcsolatait jelzi s ezzel együtt azok ideológiáját és politikai célkitűzéseit. A két fogalom között számtalan kötelék van, de ellentét is. A hungarológia tudományos tevékenység, amely nem függ az ideológiai-politikai kapcsolatoktól, a diplomácia hivatalos viszonyokat tételez fel, amelyeknek tartalma eltérhet a hungarológia álláspontjaitól. Tekintsük át az egyes korszakokat a hungarológia és a diplomácia összefüggéseit elemezve, figyelembe véve az egyes népeket és az eltéréseket!

Szent István korától a mohácsi vészig Magyarország a katolicizmus része volt és kapcsolódott az európai kultúrához. A középkorban nyugati és keleti politikai orientációban a dinasztikus és a hatalmi elv érvényesült. A XIV. századtól a török támadással szemben Magyarország „Európa védőbástyája” lett és ezt a szerepet Nyugat-Európa is elfogadta. Ebben az időben az uralkodók és a tőlük függő egyházi méltóságok értelmezték a magyarságképet, gyakran úgy, hogy a nép eredetét a szkítákkal vagy a hunokkal hozták kapcsolatba.

A mohácsi vész után a magyarság jelentős része protestáns lett, a másik része katolikus maradt. Ez utóbbi elismerte a Habsburgokat és ezek után Nyugat-Európa előtt a császár képviselte „Európa védőbástyája” szerepét. Erdély és a keleti részek török gyámság alá kerültek, de Nyugat felé többé-kevésbé önálló külpolitikát folytattak. Védtek a magyar nemesség jogait és harcoltak a protestáns vallásszabadságért. Ilyen módon kétfajta diplomáciai irányzat alakult ki: a katolikus Habsburgokat támogató és a protestáns Erdélyt fenntartó irányzat. Emellett a renaissance-től kezdve megjelentek Magyarországgal és a magyar néppel kapcsolatban azok az antik földrajzi és történeti leírások, amelyeket áttételesen alkalmaztak a korabeli magyarságra és amelyek barbárságra utaltak.

A XVIII. század elején a Rákóczi-szabadságharc szervezte meg először a folyamatos diplomáciai szolgálatot. Fő célja a magyar nemesség szabadságjogainak biztosítása és Erdély felszabadítása volt, és most már nem a vallási ellentétek, hanem a nemzetiségeket is magába foglaló politikai egység jegyében. Ráday Pál *Animadversionese*, Brenner Domokos *Lettre d'un ministre de Pologne* vagy Klement János Mihály *Az erdélyi fejedelemség jogainak levezetése* (francia nyelven) ezeket a célokat képviselték. A szabadságharc diplomáciai kapcsolatai határozták meg a kor magyarságképét s ezt erősítette meg az 1739-ben megjelent *Histoire des révolutions de Hongrie*, amelyben kiadták Rákóczi emlékiratait is. Természetesen ebben az időben is megjelentek a Habsburg-párt kiadványai, amelyek a magyar felkeléseket a királlyal szembenálló nemesi vagy protestáns zendüléseknek tartották és ilyen értelemben elítélték.

A Rákóczi-szabadságharctól az 1848-as forradalomig Magyarországot a Habsburg Birodalom képviselte és diplomáciájának fő célja a Monarchia fenntartása volt. 1848-ban a felelős magyar kormány megkezdte kiépíteni diplomáciai szolgálatát. Szalay Lászlót az össznémet parlamenthez küldték, majd Angliába ment, de sem ő, sem utóda, Pulszky Ferenc nem ért el eredményeket. Teleki László Párizsban működött, de a francia kormány az angoléhoz hasonló álláspontra helyezkedett: egyik sem akarta szétdarabolni a Monarchiát. A francia értelmiség megosztott volt, egyik része támogatta a magyar felkelést, másik része a nemzetiségi kérdés megítélésében szemben állt vele. A szabadságharc bátor ellenállása Nyugat-Európában széleskörű értelmiségi egyetértést kapott, de a kormányok az orosz inváziót sem ítélték el. A magyar diplomácia szolgáltatta a korszerű ismereteket Magyarországról és hatása a bukás után is érvényesült.

1867 után az Osztrák-Magyar Monarchia közös külpolitikát folytatott és a német orientációt helyezte előtérbe, ami Nyugat-Európában elszigetelődött. A magyar kormány különálló diplomáciai kezdeményezései nem hoztak eredményt, nem tudta elismertetni gazdasági liberalizmusát, és ideológiailag és politikailag Nyugaton szembe került a nemzetiségi kérdéssel. Ebben az időben a magyarságképet nem a diplomáciai kapcsolatok határozták meg, hanem az a tevékenység, amelyek ellenzéki politikusok, írók, művészek és tudósok képviseltek, akik bemutatták a belső helyzetet és ellentmondásait, s igyekeztek szembeszállni a német orientációval. Kialakult tehát az eltérés a hivatalos diplomácia és az ellenzéki közvélemény között.

A Károlyi-kormány, majd a Magyar Tanácsköztársaság nem tudta megvédeni az ország egységét és sor került a régi Magyarország szétdarabolására. A trianoni békeszerződés itthon általános elégedetlenséget

váltott ki a széles közvéleményben és az értelmiségben is. A Horthy-rendszer diplomáciája a keresztény-nemzeti ideológiát és a területi revizionizmust választotta céljaként. Ez a politika szembekerült a szomszédos országokkal és a nyugati hatalmakkal, amelyek támogatták a kisanfantot. Ebben a helyzetben a Gragger Róbert által megalapozott hungarológiai kutatás és oktatás abból a tételből indult ki, hogy a régi Magyarország szétesését a rossz nyugati propaganda váltotta ki. Ennek nyomán jelentkezett a magyarságtudomány, amely szakmai színvonalon fogalmazta meg az országra vonatkozó ismeretek kutatását, és amelynek jeles képviselői voltak. Ezek egyik eredménye a *Mi a magyar?* című kötet, amelyben nemzetkarakterológiai és önismereti tanulmányok mellett megjelent Eckhardt Sándor dolgozata a magyarság külföldi képéről. Létrejött egy ellentétes irányzat is, amely a magyarságtudományt „sorstudománynak” fogta fel és a közép-európai népek együttműködését hangsúlyozta. A Magyar Csillag 1943. november 15-i számában Balogh József cikket közölt *A nemzeti önismeret* címen, amelyben azt állította, hogy „a múlt világháborút (tehát az elsőt) nem a harctéren vesztette el a magyarság, hanem a nyugat-európai közvéleményben.” Illyés Gyula is válaszolt erre a kérdésfölvetésre és hangsúlyozta, hogy előbb a „belső megigazulást” kell keresni s csak utána lehet szó ellenpropagandáról. Ezt írta: „Midőn az arisztokrata és nemes magyar után bemutatkozott volna a munkás magyar, az igazi nép, akkorra már Petőfi és Arany irányának meghalványulásával – a magyar népnek itthon sem volt hű szava.” Az akadémiai hungarológiával szemben az írók képviselték az ellenvéleményt, még ha bizonyos mértékig egyet is értettek az alapvető célkitűzésekkel.

A magyar diplomácia 1927 után előbb Olaszország, majd 1933 után Németország felé fordult, arra számítva, hogy ezek a kormányok támogatni fogják a magyar revíziós követeléseket. Az ún. bécsi döntésekkel ezek csak részben teljesültek, de az ország a jobboldali fasiszta kormányok eszköze lett és 1941-ben csatlakozott a Szovjetunió és szövetségesei elleni véres és pusztító háborúhoz. A párizsi békeszerződés visszaállítja Magyarországot trianoni határait, ami azt bizonyítja, hogy sem a diplomácia, sem a hungarológiai kutatás nem ért el eredményeket: a magyar-kérdésben a politika döntött.

1945-ben Magyarország a szovjet övezet része lett, a külpolitikát a Szovjetunió iránti hűség jellemezte és a szomszédos országokkal kötött egyezmények. Az ún. proletár internacionalizmus elvetette a szomszédos országokban lakó hárommillió magyar támogatását, arra hivatkozva, hogy a kisebbségi kérdés minden ország belügye. Ez súlyos tévedés volt,

melynek következményeit mind az ország, mind az ottani magyarok súlyosan viselik. 1956-ban a forradalom és a szabadságharc Nyugaton jeles értelmiségiek és politikusok együttérzését váltotta ki a szovjet invázióval kapcsolatban, de a nyugati kormányok semmit sem tettek, úgy, mint 1848-49-ben. Ezután az emigráció képviselte az 1956-os célokat.

A Kádár-rendszer változtatott a magyar külpolitika irányvonalán: kiktartott a Szovjetunió iránti hűség mellett, de gazdasági reformokat hajtott végre és kiszélesítette kapcsolatait a nyugati világgal. A megváltozott helyzetben az írók, így Illyés Gyula, emelték fel szavukat a nemzeti identitás ügyében, hangsúlyozva a szomszédos országok magyarságával való kapcsolatokat. Megkezdte munkáját a hungarológia, felhasználva az addigi eredményeket és kiszélesítve témakörét. A magyar intézetek működése kiszélesedett, a külföldi egyetemeken hungarológiai központok, magyar lektorok és vendégprofesszorok tevékenykedtek. Háttérbe szorultak az olyan szimbólumok, mint a puszta, a csikós vagy a cigányfolklór és előtérbe került a magyar termelőmunka, az irodalom, a film, a zene és a tudomány.

Az 1989-es rendszerváltozással új helyzet jött létre: visszatért a kapitalizmus, létrejöttek a demokrácia intézményei és érvényesülnek a szabadságjogok. Magyarország a NATO tagja lett és csatlakozni akar az európai integrációhoz. Ennek kapcsán a kormányok a szomszédos országokkal egyezményeket írtak alá, melyek javítják az országok közötti kapcsolatokat és segítséget nyújtanak az ottani magyarság helyzetének javításához. Bár eltérések vannak a kormányok bel- és külpolitikája között úgy vélem, hogy minden egyes kormány támogatja a hungarológiai oktatást és kutatást. A mi feladatunk most az, hogy tovább szélesítsük ezt a tevékenységet, külön is gondolva a szomszédos országok magyarságára és az ezekkel kapcsolatos külön feladatokra. Jobban kell koordinálni az itthoni és a külföldi hungarológiai munkát, fenntartva a tevékenység politikai önállóságát. Külön is megvizsgálendő a globalizáción belül a hungarológia kérdése. A globalizációnak vannak nemcsak politikai, katonai és főleg gazdasági problémái, hanem vele kapcsolatban felvetődik a nemzeti mentalitás kérdése is. Világosan látjuk, hogy az életmódtól a kultúráig megjelenik az olyan integráció, amelyen belül szembe találjuk magunkat az identitás kérdésével. Ennek vannak teoretikus vonatkozásai, amelyeket a célok szempontjából tekintetbe kell venni. És vannak praktikus szempontjai: annak megvizsgálása, hogy a magyar nyelv és a magyar kultúra miként érvényesíti régi és új értékei alapján a maga befolyását itthon és külföldön. Mindkét vonatkozásra szeretném felhívni a figyelmet, úgy vélem, hogy ezek alapján lehet meghatározni álláspontunkat a globalitással és a magyar identitás érvényesítésével kapcsolatban.